

PLEISTOZENO'KO GIZAKIAK

Gizakiak, jatorriz, bizidunen artean zarrenak zirala uste zan, Linneo'k bere sisteman bizidunen artean asieran jarten dau gizakia simioakaz batera, ortik dator "primati" izena. Izen onek guztien artean lenengoak esan nai dau.

Orangutan izenak "baso baltzeko gizona" esan gura dau. Darwin'ek berak be zibilizatugabeak gizonak baiño lenagokoak dirala esan eban.

Astarren edo fosilak, Linneo'ren aldian, Jainkoak mundua egin ebanean an ipiñiak dirala uste eben. Olako pentsakerak ziran nagusi lenengo neandertalak aurkitu ziranean.

Darwin'en ostean asi ziran astarrenak gure aurretikoenak dirala esaten lenengoa "erectus" bat izan zan. Gero mundu zarreko iru lurrarteetan agertu ziran olakoak (erdiko pleistozenokoak): Java, Pekin, Mauritania; baiña erdiko pleistozenoan (orain 730.000 urtetik asita) gizakien mota bi baiño ez dagoz.

"ERECTUS"EN MAILLAK

Pleistozeno'a 1,62 milloi urtetik 10.000 urtera luzatzen da eta iru aldi daukaz: 1) bekoa: 1,62-0,73. Erdikoa: 730.000-130.000. Goikoa: 130.000-10.000.

Pliozenoan ikusi doguz "australopithecus" eta sendoak-makalak.

Beko pleistozenoan oraindiño parantropoak egozan eta danak batu ziran gizakien maillara erdiko pleistozeno'an.

Edozein alditan gizakiak beti mota bakarra izan dirala esan da eta aurreko gizaki guztiak emen "homo erectus"en batzen dirala eta geu be or gagozala. Gero dator bide orretatik "homo habilis" eta "homo sapiens" eta mota barri bat "homo ergaster" deritxona.

Afrika'ko sortaldean "homo habilis" baiño geroago, burua aundia daukana, lanebesak egiten ona dana da "ergaster" ori. Orduan "homo erectus" Asia'koa da, "homo ergaster" Afrika'koa, eta onek emon eban goi-pleistozenoan gizaki barria, gaurkoa (Olduvai'en ba-dago "homo erectus" be).

1,4-1,8 milloi urteen artean Kenia'ko Turkana zingirandoan "homo habilis" agertzen da, Leakei'ren ustez.

Atapuerka'n erdiko pleistozeno au nastatu egin da. 800.000 urte baiño lenagokoa da "homo antezesor", baiña neandertal eta "sapiens" be "ergaster" baiño geroagokoak.

Zein da ziurragoa "homo erectus" bakarra ala "homo erectus" eta "homo ergaster" batera? Gauzea zalantzan dago.

Erdiko pleistozenoa'n "homo erectus"en barruian sartuko doguz "homo habilis", "homo rudolfensis" eta "homo ergaster": Burua aundia, (aurrekoen lako bi), lanebesak geroago ta konplikauagoak, adimen aundiagoa...

JAVA'KO ERECTUS MAILLA

Asia'ko "homo erectus" dogu gogoan, oneixek bakarririk diralako benetako "homo erectus", askok uste dauan lez, eta Java'tik eta Txina'tik artuak dira... Lenengoa 1892n. urtean aurkitu eban Dubois'ek Java'n eta izena "antropopithecus erectus" ezarri eutson, gero "pithekanthropus erectus". Gero bertan Java'n be agertu dira beste batzuk.

Geienak erdiko pleistozeno'koak dira, batzuk milloi bi urtekoak be bai. Oso antxiñakoa da Asia'ko "homo erectus". 1,8 milloi urtekoa..., orduan lenago urten eban Afrika'tik, atxelense baiño lenago eta onek 400.000 urte daukoz.

Eta zelan joan ziran Afrika'tik Java'ra? Baltsak egin da? Ez. Beste eraren bat izan eben, bear ba'da aldi baten itxasoa beerago egon zan.

TXINA'KO "ERECTUS" MAILLA

XX gizaldiaren asieran, Txina'ko botiketean astarnak edo fosilak saltzen ziran eta "dagroi-agiñak" euken izena. Afrosiakoak ziran. Azurrak austu egiten ebezan karu saltzeko, gizakienak ziran, ziur!

Astarren oneik erosten joaten ziran ango botiketara billatzaileak baiña 1921n. urtean asi ziran lurra atxurtu eta astarrenak aztertzen eta agin batetik atera eben "sinantropus pekinensis".

40 notien azurrak aurkitu ebezan, eun agin euren artean, eta 1985n. urterako 5.000 lanabers be bai. Java'koak alkartu ziran eta "homo erectus pekinensis" ori 590.000-128.000 urteen bitartekoa zala ikusi eben. Java'koen antza ba-dauke baiña burua txikiagoa eta agiñak be ez bardiñak.

Noz joan ziran gizakian Asia'ra?

1963n. urtean aurkitu ebezan agin batzuk "homo erectus"enak dira eta oso zurrak, 750.000 urte-inguru. Lenagoak be ba-dagoz, Olduvai'ren aldikoak be bai, 1,96 milloi urtekoak. Lanebesak be ba-daukez. Geroagokoak be ba-dagoz "erectus sapiens" motakoak.

AFRIKA'KO "ERECTUS" MAILLA

Egoaldean daukagu Olduvai tokia eta or astarrenak 1,25 milloi urtekoak asita.

Turkana Afrika'ko zingira bat da eta onen inguruan ondo zainduta dagoz mota batzuk, milloi bi urte-inguru koak.

Marruekos eta Arjelia'n be ba-dagoz astarrenak.

EUROPA'N "ERECTUS"AK?

Astarren gitxi eta oraintsukoak dira Europa'n aurkitu diranak.

1891n. urtean: "Erectus"ik ez dago Europa'n, egote-kotan be banakak eta Lurrarte-itxas-inguruan.

Iru buzu-azur agertu dira gero, geienak "homo sapiens"enak.

500.000 urtekoak eta Ianabesak aurkitu ziran España'ko Torralba'n, geroago agertu dira Ingalterra'n, Georgia'n, Atapuerka'n eta Orze'n.

Nondik igaro ziran Afrika'ko gizakiak Europa'ra? Bideak oneik izan zeitekezan: Jibraltar, Ipar-Afrika'tik Italia'ra, Bosforo'n.

Orain 900.000 urte ba-egozan Europa'n "erectus"ek.

ATAPUERKA-"HOMO ANTEZESOR"

1976n. urtean Burgos'tik 14 km'ra dagon Atapuerka'n aurkitu eben "sima profunda": Erdi-pleistizeno'ko azurrak, matrail-azurra, amairu agin, aurpegiko albo-azur biren zatiak.

"Sima" edo leiza ori asiera bat zan, ero gaizakiak agertu ziran erdipleistozeno'koak... Orrek agertzen dausku antxiñatik dagozela gizakiak Europa'n.

Atapuerka zabala da, iru km. Or agertu zan Gran Dolina leiza, erdikopleistozeno baiño zarragoak eta lanabesak. 1978n. urtean 18 neurkin sedimento II maillatan. 1994n. urtean 30 buru-azur, matrail azurra eta agiñak, gizakienak. Oneik 780.000 urte baiño lenagokoak dira. 1995n. urtean gazte baten aurpegia, buru-azurra eta agiñak. Ez dira "erectus"enak, Ez "ergaster"enak, ez "neandertal"arenak. Orregaitik izen barria, "homo antecesor", orreik guztiak baiño lenagokoa, eta Afrika'n be ba-dagoana.

ORCE'KO GIZAKIAK

Orze Granada'n dagon tokia da. 1995n. urtean paleontologoen batzarra egin antxe, baiña eztabaida aundiak sortu ziran gizakienak ziran ango astarrenak argitzeko orduan. 1,8 milloi urtekoak dira, Europa osoan zarrenak. Lanabesak be ba-dagoz eta Murtzia'n be agertu dira gizakiak.

"HOMO ERECTUS" ZELAKOA DAN

Oin bigaz dabil, burua aundia dauka (700-1250 zm), arpegian begi-gaiña sendoa. Okotz-aldera aurreratuta, agiñak aundiak, okotzik ez dauko, goierea, 1,70 m. Eta aztun 58 k.

...
"Erectus": Afrika'ko sortaldean agertu zan, "homo habilis"en ostean.

Eurak izan ziran lenengoak Asia'ra ta Europa'ra joaten, baiña tropikoan eta sabanetan bizi izaten oituta egozan eta toki askoz otzagoetara joan ziran.

Lanabesak egiten ikasi eben eta euren edestia milloi bat urte-ingurukoa da.

Mota bat ala geiago ziran jakiten ez dago errez: "homo habilis", gero "homo erectus", gero "homo sapiens"... baiña jakitun batzuk guztiak sartzen dabez txinpanzeakaz batera "homo sapiens"en barruan.

...
Zenbat mota edo espezie dira "erectus"ak?

Esku-liburuetarako mota bat aldakuntzakaz ipinten da baiña billatzailleak mota asko dirala diño.

Zelan izan zan "erectus"etik gaurko gizakietara igarotzea?

Oinkada oneikk ipinten dauz eskuan daukagun liburuak: 1) Erectus Afrika'ko sortaldean 1,8 milloi urte dirala... 2) "Erectus olduvaiensis habilis" eta onen lanabesak atxelen aldian... 3) Afrika'tik urten Asia'ra eta Europa'ra jatekoa erezago aurkitzeko. Jibraltar'etik ala Italia'ra? 4) "Erectus" Asia'n baiña ez, baiña geroago agertu ziran Atapuerka'koak, "homo antecesor". 5) Goi paleolitikoa ez doa batera leku guztietan: Erectus, antecesor, neandertal, sapiens. 6) Atapuerka'n "erectus"etik urtean, sapiens'erantza.

OLAZAR'tar Martin'ek

